

GHEORGHE I. BRĂȚIANU

**O ENIGMĂ
ȘI UN MIRACOL ISTORIC:
POPORUL ROMÂN**

Ediție îngrijită de Cătălina Călinescu

Editura CARTHEMIA

București, 2025

Amintirii lui Alexandru Xenopol,
profesor la Universitatea din Iași, a
cărui carte *Une énigme historique: les
roumains au moyen âge* stă de jumă-
tate de veac la temelia acestor cercetări

Cuprins

Cuvânt-înainte	7
Introducere	11
Capitolul I. Părerăa lui Lot asupra originilor poporului român	15
Capitolul II. Teoria imigrației în câteva lucrări recente	22
Capitolul III. Originile poporului român.....	42
Evacuarea Daciei.....	42
Capitolul IV. Originile poporului român	65
Unitatea lingvistică	65
Capitolul V. Originile poporului român.....	85
Etnografie și geografie	85
Capitolul VI. Originile poporului român	110
Datele arheologice.....	110
Capitolul VII. Observații asupra istoriei românilor după secolul al XIII-lea	147
Încheiere.....	166
Rezumat cronologic	170

Cuvânt-înainte

Îndată ce a apărut cartea lui Ferdinand Lot asupra năvălirilor barbare, din care un capitol privea originile poporului român, enigmă și minune istorică în dezvoltarea națiunilor, am socotit, ca fost elev al eminentului medievist al Sorbonei, că îmi revenea sarcina de a-i răspunde, chiar mai înainte ca alții mult mai apropiați de acest subiect prin studiile și specialitatea lor să-și fi spus cuvântul. Darea de seamă pe care o pregăteam a luat însă repede proporțiile unui mic volum, care a și apărut, în limba franceză, în vara anului 1937.

Primirea atât de binevoitoare făcută acestei lucrări, atât la noi, cât și peste hotare – și recunosc că m-au mișcat îndeosebi rândurile prin care fostul meu profesor îmi cerea un alt exemplar pentru biblioteca Lavisse, pentru a răspândi mai mult critica mea printre studenții săi –, ca și, desigur, semnalarea unora dintre erorile comise de mine m-au îndemnat să pregătesc această ediție românească, în speranța că va putea interesa un cerc mai larg de cititori.

N-am realizat numai o versiune în limba noastră a textului francez, traducere la care m-a ajutat dl Al. Jordan de la Biblioteca Academiei Române. Am

adăugat un capitol asupra datelor arheologice, care a apărut și el într-o broșură în limba franceză, și am modificat cu totul unele pasaje, punându-le, pe cât mi-a fost cu putință, la curent cu bibliografia mai recentă. Astfel, am adăugat la capitolul al II-lea unele considerații asupra tezei lui Keramopulos, atât de mult discutată în presa noastră; la capitolul al IV-lea, precizări legate de numele *României* și de rezultatele anchetei întreprinse pentru alcătuirea Atlasului lingvistic al României; la capitolul al V-lea, contribuții la înțelesul social al numelui de „vlah” și „român” și o rectificare necesară a interpretării pe care o încercasem a relațiilor geografilor musulmani din veacul al X-lea și al XI-lea. Îmi dau bine seama că ar mai fi încă foarte multe de adăugat și de îndreptat, dar, din capul locului, lucrarea nu a fost și nici nu trebuie privită ca o examinare completă a unei probleme atât de vaste și de grele. Ea a avut doar rostul de-a aduce o lămurire și un răspuns.

Nu e însă mai puțin adevărat că pe tărâmul științific, ca și pe altele, nu putem rămâne în liniștea unor *beati possidentes*. Noi am considerat chestiunea românească închisă, odată ce ne-am statornicit granițele de astăzi. Dar istoria nu se oprește în loc. În jurul nostru fierb tot mai aprig energiile altor popoare, năzuințe de expansiune, pofte de răzbunare.

Prea multă vreme, pe când alții revărsau asupra lumii civilizate sute de broșuri și de cărți de propagandă, sau răscoleau izvoarele istorice pentru a afla

un nou temei al drepturilor lor, noi n-am știut să opunem acestei bătlîi de argumente și dovezi, care uneori pregătește alta mai aspră și mai sângeroasă, decât indiferența sau dispreț. Rezultatul acestei atitudini este cartea unui om de competența și obiectivitatea științifică a lui Ferdinand Lot.

Adevărul a fost, este și va fi de partea noastră, iar dovezile se află la tot pasul în pământul însuși al țării, în graiul și în obiceiurile românești, așteptând de atâtea veacuri să fie date la lumină. Să o facem cât mai devreme, căci timp s-a pierdut destul.

Evenimentele ce se desfășoară în jurul nostru, în ceasul în care închei aceste pagini, mă determină să nu mai întârzii publicarea versiunii românești, pe care mi-o asigură binevoitorul sprijin al Fundației pentru literatură și artă „Regele Carol al II-lea”. „La asemenea lucru”, scria odinioară cronicarul, „gând slobod și fără valuri trebuie; dar noi trăim cumplite vremuri, de cumpănă mare pământului nostru și nouă”. Aș fi pe deplin mulțumit dacă, în judecata viitorului, cărticica aceasta va aduce o mărturie a liniștii și a seninătății cu care neamul nostru, de atâtea ori încercat, poate încă o dată să înfrunte vremurile, încrezător în dreptul și în destinul său.

3 septembrie 1939
G.I.B.

Introducere

Une énigme et un miracle historique: Le peuple roumain este titlul unui capitol din lucrarea pe care Ferdinand Lot, îndrumătorul studiilor medievale, al cărui elev am fost, a consacrat-o năvălirilor barbare și populării Europei, considerându-le o introducere la înțelegerea ultimelor tratate de pace.¹ Nu ne putem bucura îndeajuns de inițiativa învățatului autor al *Sfârșitului Lumii Antice și începuturilor Evului Mediu*; nimeni nu era mai îndreptățit, prin studiile sale anterioare, să lumineze problema originilor istorice ale noii Europe, contestată de câțiva ani în părțile noastre de o propagandă îndemânată și statornică, căreia îi place să aducă, în sprijinul tezelor susținute, argumente științifice pe care încearcă să le înfățișeze cu aparența unei perfecte obiectivități. Nimeni nu era de asemenea mai bine pregătit pentru a înțelege importanța unei evoluții, de care puțini dintre contemporani au ținut seama, pentru a arăta astfel opiniei publice rătăcite de tradiții istorice greșit înțelese că tratatele de pace din secolul XX au restabilit, în fapt,

¹ *Les invasions barbares*, Paris, Payot, 1937, I, Partea a III-a, secția a treia, pp. 278–300.

o rânduială națională și politică care își are originile în Evul Mediu și că ele au desăvârșit închiderea parantezei imperialismelor Erei Moderne, în Europa Centrală și Orientală, așa cum prăbușirea Imperiului Otoman a fost pentru popoarele balcanice – fără a excepta poporul turc – cauza, nu a unei creări artificiale de state noi, ci a unei adevărate renașteri naționale. Surparea dublei monarhii a Habsburgilor și căderea imperiului țarilor au fost condițiile necesare pentru renașterea Poloniei, pentru unitatea română și iugoslavă. În concepția autorului, a arăta că tratatele din 1919 și 1920 n-au fost, în această parte a Europei, rezultatul nedrept al unei voințe arbitrare a învingătorilor, că ele n-au distrus fără rost tradiții monarhice de mai multe ori seculare și că au restabilit, cu greșeli de amănunt de neînlăturat, echilibrul națiunilor pe care așezarea popoarelor în Evul Mediu a creat-o odinioară în aceste regiuni, înseamnă a contribui nu numai la înțelegerea pactelor internaționale care au statornicit noua așezare europeană, dar și a face o operă de dreptate și de adevăr. Desigur, evenimentele ce se desfășoară sub ochii noștri au dat iarăși întâietate altor factori și altor forțe ce depășesc cadrul național. Dar chiar acești factori nu vor putea să nu țină seama, în așezările ce se vor statornici în cele din urmă, de principiul național și etnic ce a stat la baza dezvoltării lor. Orice s-ar spune despre nestatornicia lucrurilor omenești, e necesar totuși să se știe și să se

repete că „sunt lumini care nu se sting, odată ce au fost aprinse”.¹

Nu am intenția să analizez în întregimea ei această lucrare, care este urmarea, dacă am înțeles bine intenția autorului, a frumoasei sale cărți asupra invaziilor germane, întregind volumul consacrat de colecția Glotz „destinelor imperiului în Occident”. Ceea ce îmi propun să examinez aici sunt cele două capitole consacrate „miracolului istoric” al poporului român, întregite prin câteva pagini asupra „vlahilor” din Balcani și a relațiilor lor cu slavo-bulgarii.² Din pricina bogăției materialului, am fost nevoit să depășesc limitele unei dări de seamă; unele dintre părerile lui Lot trebuie apropiate de acelea ale câtorva lucrări recente, datorită istoricilor și filologilor din Europa Centrală și Orientală de care el însuși n-a putut lua cunoștință înainte de tipărirea cărții sale; mă grăbesc să adaug că această apropiere nu privește decât concluziile, și nu tendințele și metodele cu totul diferite. Am ajuns astfel să examinez din nou cele două argumente esențiale ale profesorului meu, problemele atât de discutate ale părăsirii Daciei și ale unității primitive a principalelor dialecte românești și să consider, în lumina noilor cercetări, observațiile pe care le-am făcut, în urmă cu câțiva ani, asupra înțelesului geografic al denumirilor etnice, în cea mai mare parte

¹ *Op. cit.*, II, p. 292.

² *Ibid.*, I, pp. 229, 233–234, 270–272. Capitolul despre România din vol. II (pp. 173–182) privește vremea contemporană.

a izvoarelor istorice din sud-estul Europei în Evul Mediu. Sper că aceste contribuții nu vor fi fără folos. De câțiva ani, unii istorici, care nu sunt români, au deschis din nou în fața opiniei europene o „problemă românească” pe care noi am crezut-o rezolvată.

Este deci timpul de a face cunoscut punctul nostru de vedere în acest proces pe care alții l-au început, și cel mai frumos omagiu pe care pot să-l aduc îndrumării profesorilor mei de la Sorbona este de-a lua parte la această dezbatere într-un spirit de obiectivitate științifică, care este desigur al lor, deși nu este cel al adversarilor noștri.